

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 432. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608063018672/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

- mand og digter, stammede fra en anset bjergmandslægt fra Dalarna. Hans digte blev udgivet samlet 1668 under titlen *Musa suehizianica*.
- 235 »*Åixä, äm växä, lättsä*: »Han levede glad, så længe han levede, de ord, hvorover Georg Stiernhielm ønskede sin gravskrift udformet – *Guld af Jærn, Sang af Sög*, se Elberskrift, s. 369. – *den kænste Slange*: 1. Mos. 3,15. – *magnus magisterium*: »det store mesterværk», dvs. frembringelsen af »de vases sten» el. »den røde tinctur», der skulle kunne forvandle uædle metaller til guld. – *Thomas Morus' Utopia*: se nts. 170. Navnet på den opdigtede ø-øst heryder »interstedse»
- 236 *Pactolus*: i antikken guldførende flod i Lydien. – *Victor Rydberg*: (1828-1895), forfatter og kulturhistoriker; *Fröhytaren på Östergjøn* blev offentliggjort i *Göteborgs handels- och sjöfartstidning* 9.1.-26.5.1857, men forfatterens navn nævntes dog først i sidste afsnit. Romanen er et indlæg for politisk og religiøs frihed. – *Naturhistorikabinetet*: samling af (besynderlige) naturgenstande.
- 237 *Sophia Bræmser*: (1659-1730), forfatterinde og midtpunkt for en kreds af kunstnere. Fik pga. sin understregning af kvindens høje værdighed tilnavnet »Sappho» (jf. nts. 131)
- 238 *Peder Porse*: adelsmand, der var dømt som landflygtig fra Danmark, da han blev sat i forbindelse med mordet på Erik Gjøpping. Opdagede if. overleveringen jernforekomsten i Porsberg.
- 239 *Leptit*: bjergart, der indeholder jernmalm. – *Huldre*: overnaturligt kvindeligt væsen i skove og øde bjerge. – *Drageåakke*: dukke af alruneplantens rod, der if. folketroen kunne skaffe rigdom og lykke. – *Helgøandsørens Beslutning*: se nts. 231. – *Helleflint, Grønsten eller Dolomit*: bjergarter, der ofte forekommer sammen med malm.
- 240 *Samson*: Dom. 16,3.
- 241 *Zephyr*: egl. guden for forårsbebuderen, den milde vestenvind – *Boreas*: nordenvinden, nordenvindens barske gud. – *Fenris*: i nordisk mytologi en uhyre ulv, der ligger bundet, men slipper løs ved verdens undergang. – *Fimbul*: se nts. 205. – *Hvor er din Brød*: se nts. 132. – *kærede*: klagede, jamrede.
- 242 *Smørgåsbord*: smørebordsbord.
- 243 *Ille terrarum . . .*: »Denne (afsides) krog ler for mig fremfor alle andre i verden»
- 244 *»Frau Holdes*: eventyrskikkelse, der personificerer vinteren; desuden værner af huslige dyder. I germansk mytologi modtager hun de dodes sjæle og frigiver dem, der skal fødes, fra deres underjordiske opholdssted. – *Mosis guds Israels Folk at drukke*, se nts. 232. – *Nattstuguen*, særlig bygning med soveværelser, især gæsteværelser
- 245 *det franske Røvelsår*: den tid, hvor den franske revolution udviklede sig til et blodbad (enten aug-sept. 1792 el. sept. 1793-juli 1794). – *en Sansarlat*: yderliggende revolutionær i den franske revolution – *Saint Antoine*: kvarter i Paris; skueplads for adskillige revolutionære uroligheder. – *Jacques le Roux*: præst og revolutionær (1752-94), fra januar til september

- 1793 leder af de parisiske sans-culottes. – *Dauphinen*: arvingen til den franske trone; efter Ludvig XVI's henrettelse jan. 1793 udråbte royalisterne hans 8-årige søn Ludvig (1785-95) til konge. Drengens mystiske død inspirerede mange svundlere til at påberåbe sig retten til tronen. – *Jøsefs Fornål*: 1. Mos. 41,56-57.
- 246 *den hellige Jacobs lyfledede Arme*: jf. s. 354. – *uden hellige Morgenstund, bebuder af Profetere*: formodentlig let omskrivning af linje fra J.O. Wallins julesalm: *Var halsad, skænt morgenstund* (1819).
- 247 *Barnebønderne*: i tysk folketro og eventyrtradition vogter Fraa Holde over brønde, hvor små børn opstår og heites af storken. – *Afkomst*: se n.t.s. 295.
- 248 *Nettelågs-Gardiner*: gardiner af fint, halvt gennemsligt stof.
- 250 *David's Ord til Goliath*: jf. 1. Sam. 17.
- 251 *Små fiekorne stå i døren*: sangleg.
- 253 *Hvridsøsing*: albino.
- 254 *Karoliner*: især om Karl XII's soldater. Som et knapt sidestykke til de skæbner, kapitlet opruller, kan nævnes en 'Karoliner' i ældre dansk digtning: Morten Vinge i St. St. Blichers *Brudstykker af en Landsbydøms Dagbog* (1824) – *Jacobs Stige*: 1. Mos. 28,12.
- 255 *sin egne Saft*: «Blat ist ein ganz besond'rer Saft» (Mephistos ord i Goethes *Faust*) – *santa scala*: scala santa; den trappe, som Jesus if. overleveringen steg op ad til Pilatus' palads. Genopbygger i Rom, hvor valfærdende stiger op ad den på knæene. – *Tatariet*: området ved nedre Volga – *1/2 Li Tschang Tscheng*: Wan li Ch'ang Ch'eng, «den titusind shi («miles») lange mur», den kinesiske mur.
- 256 *Gråmunkeholmen*: ældre navn på Riddarholmen i Stockholm, hvor de svenske kongers gravkirke ligger. – *Polux*: Kasor og P. er to kraftfulde tvillinger i græsk mytologi. – *sjusarekungen*: Gustaf III (1746-92), svensk konge 1771-92. – *Folkeslaget ved Leipzig*: se n.t.s. 114.
- 257 *Subsidiekøppen*: i kraft af aftaler indgået 1805 og 1808 modtog Sverige engelske subsidier mod at kæmpe mod Napoleon. – *Fæse*: pubertæt. – *Gustafs befestede Kæster*: Gustaf III odelagde landets økonomi, dels ved krige, dels ved et kostbart hof. – *80 ternes Hungerår*: se n.t.s. 169. – *Trollhätte-Kanal*: fuldførtes 1793.
- 258 *Sigvildsbør*: øgruppe v. Åland – *Porte*: primitivt hus, især om finske skorstensløse huse.
- 259 *Apoteose*, ophøjelse til gud.
- 263 *celedongrøn*: dyb grøn farve. – *magnum magisterium*: se n.t.s. 235.
- 264 *Friherre Jacob Svante*: formentlig Gustaf Jakob Svante Fleetwood (1816-1903), brugsdeponent på Silboda 1848-73. – *Trossnas Falt*: exercerplads for Värmlands regemente.
- 266 *«Goda gosse, gæstet tom* →: se n.t.s. 163. – *Gustavsmenne*: Kidde anvender ordet alment om Gustav III's og Gustav IV Adolf's tilhængere og soldater. – *Kanslinerne*: se n.t.s. 254.
- 267 *Stridshejerne*: formodentlig om musikerfamilien Stridsberg. – *Stenbjønnen*: